

A. M.: *Politics, Policies and Practice: Assessing the Impact of Sexual Harassment Policies in UK Universities*. 2004/2). A másik kutatás a zaklatási ügyeknek kifejezetten lelki romboló hatását véli felfedezni. A társadalmi önellenőrzés a pedagógusok és a diákok bensőséges viszonyának kikezdőjévé válhat az zaklatásellenes törvény kényszeres betartása következtében (Jones, A.: *Social Anxiety, Sex, Surveillance, and the 'Safe' Teacher*. 2004/1).

Míg a cikkek nagy része olyan jelenségeket vizsgál, melyek univerzális problémát jelentenek, előfordulnak egyedi, kisebb közösségekre jellemző kérdések is. Speciálisan a japán oktatási rendszer és társadalom egyik legnagyobb problémájával, az iskolából való kimaradással foglalkozik Yoneyama cikke (*Student Discourse on Tōkōkyōhi [School Phobia/Refusal] in Japan: Burnout or Empowerment?*, 2000/1). Az iskolát önkényesen bojkottáló és testi tüneteket is produkáló tanulók száma az utóbbi években meredeken emelkedik Japánban. Számuk majdnem eléri az iskolaköteles diákok létszámának 2 százalékát, tehát körülbelül 700 ezer tanulót érint. A szerző – miután részletesen elemzi az országban élő nézeteket – a jelenség elsődleges okának az oktatási rendszer személyiséget elsorvasztó hatását látja, mely ellen a tanulók fellázadnak.

Összefoglalásként azt mondhatjuk, hogy a *British Journal of Sociology of Education* a kortárs társadalomtudomány egyre differenciáltabb szemszögéből, széles spektrumban tekinti át az oktatás (első sorban angolszász) világának jelenkori kérdéseit. Az utóbbi időben egyre nagyobb érdeklődést kiváltó témák az identitás konstruálódása és a társadalmi egyenlőség kérdésköre. A folyóirat tanulmányainak elméleti hátterét a neomarxista konfliktuselméletek és növekvő mértékben a posztmodern irányzatok adják. Bár a lap sokszínű témaválasztása miatt Magyarországon is nagyfokú érdeklődésre tarthatna számot, jelenleg csupán a Felsőoktatási Kutatóintézet könyvtárában lelhető fel – a 2004 után megjelent számok pedig már ott sem.

Bényei Judit & Wenszky Nóra

EURÓPA OKTATÁSA – NEMCSAK AMERIKAIÁKNAK

A negyedévente megjelenő *European Education* hosszú múltra tekint vissza, hiszen a 2005-ben már a 37. évfolyam jelent meg. Az Amerikai Egyesült Államokban megjelenő folyóirat – ahogy azt a neve is sejtetni engedi – Európa oktatásáról kíván képet adni az olvasóknak. Az olvasókon persze nemcsak az amerikai olvasókat kell érteni, hiszen a folyóirat átfogó témaválasztása miatt nem csupán az Európa oktatásáról nyilvánvalóan kevesebb információval rendelkező tengerentúliaknak, hanem a kontinens oktatása iránt érdeklődő szakembereknek is bőven nyújt új információkat. A cikkek egy jelentős része eredeti, máshol még nem publikált írásmű, más részük pedig olyan publikáció, amely ugyan már elhangzott vagy megjelent valamely más fórumon, nyelvi vagy más akadályok miatt azonban nem kaphatott szélesebb nyilvánosságot. Ezek közé tartoznak azok a konferenciaanyagok, szimpóziumokon vagy más rendezvényeken tartott előadások, amelyek egy-egy téma kapcsán részben a kutatói álláspontot, részben egyes országok „hivatalos” (pl. minisztériumi) álláspontját is tükrözik. Jó példa erre a németországi PISA-eredményekről foglalkozó szám, amelyik a „Die Zeit”-ben megjelent összeállítás alapján mind a kutatói, mind pedig a politikusi, szakminisztériumi álláspontot érzékelteti. A folyóirat egyes számai eredeti dokumentumokat is közreadnak, így például a Bolognai folyamat alapdokumentumait – pl. a *Uniting Europe* (2003 nyár) és a *Developing of a European Area of Knowledge* (2004 ősz) lapszámok –, vagy az európai szakképzés megújítását szolgáló 2004-ben elfogadott Maastricht Communiqué-t (2005 nyár).

A folyóirat másik erőssége, hogy az egyes számok tematizáltak, ami lehetővé teszi, hogy egy-egy kérdéskör alaposabban és több ország tapasztalatait figyelembe véve is tárgyalásra kerüljön. A 2000–2005 között felbukkanó témákat végignézve persze akad az olvasónak hiányérzete, ez azonban természetes, ha figyelembe vesszük, hogy Európa oktatása mind horizontálisan, mind vertikálisan mennyire kiterjedt, s hogy éppen az utóbbi évtizedben milyen jelentős, az oktatás minden szegmensére kiterjedő változásoknak lehettünk tanúi. Nem véletlen, hogy a legutóbbi 5 év folyóiratszámai közül évente legalább egy

teljes egészében az aktuális reformfolyamatokkal, esetleg azok egy-egy aspektusával foglalkozik. Külön számot szenteltek a szerkesztők a felsőoktatásnak, a felsőoktatás finanszírozásának, az egységesülő Európának (több dimenzióban is), a digitális tanulás határokon átívelő lehetőségeinek, hogy csak néhányat említsünk.

A bolognai folyamat és annak oktatáspolitikai következményei ugyancsak jelentős helyet foglalnak el a folyóirat témái között. Ez nem csupán azonlapszámok esetében figyelhető meg, amelyek már az alcímüket tekintve is az Európai Oktatási Térséggel foglalkoznak, hanem olyan, a kijelölt téma kapcsán esetenként csupán egy-egy országra vagy térségre koncentráló lapszámok esetében is, mint például a 2004 tavaszán megjelent, amelyik a német tanárképzés megújításáról szóló vitát állította középpontjába (*On the Reform of Teacher Training in Germany*). Ez a lapszám azért is különösen tanulságos lehet a magyar oktatók, oktatáspolitikusok vagy kutatók számára, mert a benne lévő cikkek mindegyike arra keresi a választ, hogyan lehet a tanárképzés rendszerét úgy megreformálni, hogy az a bolognai kritériumoknak, az akadémiai, szakmai követelményeknek és a munkaerő-piaci elvárásoknak egyaránt megfeleljen. A folyóirat ezen számában bemutatott írások a '90-es évek végétől kezdve e téren zajló vitákról adnak egyfajta keresztmetszetet, s különösen érdekes végigolvasnunk a cikkeket akkor, amikor magunk is tapasztaljuk, hogy a nézetkülönbségek e téren nemcsak Németországban, hanem idehaza is fokozott figyelmet és nyilvánosságot kapnak a bolognai folyamat kapcsán.

Említésre érdemes a 2002. őszi lapszám (*Education and the Future*), amelyik a folyóirat szerkesztésében szerepet vállaló tanácsadó terület tagjainak véleményét mutatja be az oktatás legégetőbb gondjairól, a jövő oktatásának legnagyobb kihívásairól. Az írások között egyaránt találunk egy-egy ország oktatására koncentráló történeti indíttatásút, s olyat, amelyik arra keresi a választ, hogy az egységesülő Európában miként őrizhető meg az egyes országok oktatásának nemzeti sajátosságai a nemzetközi áramlatok közepette.

Az egységesülő Európában a hagyományos, nemzetállamok szintjén való gondolkodás mellett új távlatokat nyithatnak a regionális együttműködések, amelyek már nemcsak a gazdaság, a kereskedelem terén mutathatnak példát, hanem

az oktatásban is. A 2004 őszi megjelent szám (*Developing of a European Area of Knowledge*) a regionális együttműködések jelentőségének taglalásán túlmenően konkrét „modelleket” is bemutat, így a Neisse-Nisa-Nysa Eurorégiót és a Luxemburgban működő Schola Europea-t.

Az európaiság, a regionalitás és a nemzeti sajátosságok kapcsolatáról a 2005. őszi és téli szám is számos érdekes adalékkal szolgál. A kétrészes sorozat első része éppen az oktatás szerepét vizsgálja az „europanizálódás” folyamatában, azt, hogy miként őrizhető meg a nemzeti, s esetenként a regionális, helyi vonások egy-egy ország kultúrájában, milyen tényezők segítik, illetve gátolják a nemzeti identitás kialakulását vagy a nemzeti mellett a regionális/helyi kultúrák továbbélését. Az őszi folyóiratszám a poszt-kommunista országokra koncentrál, s olyan országok problémáival (pl. a Szovjetunió volt balti utódállamaival) ismerteti meg az olvasókat, amelyekről az előző években kevés szó esett. A téli lapszám Európa fejlettebb régióit veszi górcső alá, s a globalizáció két fontos aspektusát, az európai oktatási integrációt és az egyes országok bevándorlás-politikájának oktatásra gyakorolt hatását vizsgálja részleteiben.

Egyes folyóiratszámok azonban kevésbé az országok, oktatási rendszerek közötti összehasonlítást, mint inkább egy-egy ország, térség oktatási rendszerének részletesebb elemzését tűzik ki célul. (Külön lapszám készült 2001-ben Franciaországról és Olaszországról, 2002-ben Norvégiáról, 2003-ban Magyarországról, Oroszországról és Görögországról). Van azonban némi hiányérzete a folyóiratszámokat böngésző olvasónak, hiszen míg egyes országok, régiók oktatással kapcsolatos problémái viszonylag részletesen taglalásra kerülnek (ezen belül Németország neve az 1999/2000 telén megjelent számon kívül, amely teljes egészében a német oktatással foglalkozott, két esetben is szerepel címként vagy alcímként, s a legtöbb tematikus számban is vannak német szerzők), addig más országok, régiók alig vagy egyáltalán nem kapnak teret az írásokban. Ez utóbbiak közé tartoznak Dél-Kelet-Európa, illetve a Balkán államai, mindenképpen örvendetes tehát, hogy a folyóirat honlapján fellelhető információk szerint a 2006. évi tavaszi szám éppen ezen országok felsőoktatásának átalakulásával kíván foglalkozni. Természetesen egy-egy ország vagy régió kevésbé intenzív szereplésért

önmagukban a szerkesztők semmiképpen sem tehetők felelőssé, de talán éppen ezen országok kutatóinak ösztönzése érdekében fontosak azok a tematikus számok, amelyek kifejezetten a kevésbé az érdeklődés középpontjában lévő országok problémáira koncentrálnak.

A tematikus lapszámok között akad néhány, amelyik egyértelműen szociológiai nézőpontból tárgyalja az oktatás problémáit. Szociológiai indíttatású írások természetesen más számokban, így elsősorban azokban, amelyek egy-egy ország oktatási rendszerével vagy annak bizonyos aspektusaival foglalkoznak, a tematikus számok azonban bővebb teret nyújtanak az ilyen írásoknak. A már említett PISA-vizsgálat kapcsán született kötet egyik írása éppen az ilyen nagyméretű, országok közötti összehasonlításra vállalkozó értékelések szocio-kulturális dimenzióit vizsgálja (*Botho von Kopp: On the Question of Cultural Context as a Factor in International Academic Achievement*, 2003/2004. tél). A tematikus számok közül kettő is foglalkozik a nők helyzetével, egyrészt a (felső)oktatásban való részvételükkel kapcsolatban, másrészt a nők különböző pozíciókban, foglalkozásokban betöltött arányával, az iskolai életút sajátosságaival, az iskolai szakirányválasztásban megfigyelhető különbségekkel kapcsolatban (*Women, Education and the Professions*, 2000/2001. tél; *Gender Equity*, 2004/2005. tél). Külön figyelmet érdemel a 2000. évi szám (*School Violence in Europe*), amelyik az oktatási rendszerben megfigyelhető erőszakkal, az iskolai agresszióval foglalkozik, s számos ország példáján keresztül mutatja be, hogy ez a jelenség Európát sem kerüli el.

A szabad iskolaválasztás szegregációt felerősítő hatásáról az utóbbi időben idehaza is sok szó esik, s egy cikk, amely a svéd oktatási rendszerrel, azon belül a leszakadók problémájával foglalkozik, ugyancsak az esélyegyenlőség kiindulópontjából járja körül a témát. Az empirikus eredmények azt mutatják, hogy az esélykülönbségek a kevésbé iskolázott és a versenyképes rétegek gyermekei számára valóságosak, s az iskolarendszertől lemorzsolódók, egyfajta kényszerpályára kerülők vagy végleg kimaradók nemcsak Magyarországon, hanem a hazai szemmel jól működőnek vélt svéd iskolarendszerben is problémát jelentenek. A lehetséges megoldások egyikéről, az ottani felzárkóztató rendszerrel is képet kaphatunk a folyóirat

2000. őszi számának egyik írásából (*Rolf Helldin: The Problem of School Failure in Sweden*).

A 2005. évi nyári lapszáma a munka és a tanulás kapcsolatával foglalkozik. A munka és a tanulás viszonya a modern társadalmakban nem egyirányú kapcsolat, amely a hagyományos életutaknak megfelelően előre kijelöli az egyén életpályáját, viszonylag szűk mozgásteret adva a későbbi variációs lehetőségeknek, hanem sokkal komplexebb módon hat az egyénekre. A hosszabb átmeneti időszakok az iskola és a munka világa között, a felsőoktatásban részt vevők számának emelkedése, s ezen belül a nem hagyományos képzés iránti kereslet-növekedés, már a jövő trendjeként értelmezhetők. A „lifelong learning” kifejezés már belekerült a (szakmai) köztudatba, de hogy ez pontosan mit takar, milyen célt szolgál, és a megvalósítása milyen módon, milyen ütemben történik, országoként igen változatos képet mutat.

A European Education valamennyi száma szerkesztői előszóval kezdődik, ami nagymértékben megkönnyíti az eligazodást. Az utóbbi három lapszámban a szerkesztői előszó mind terjedelmében, mind pedig jellegében jelentős változáson esett át: a folyóirat egyes írásainak a részletes bemutatása mellett egyfajta felvezetésként áttekinthető háttér-információkat is nyújt az adott témában. S ha már a megújulásról van szó, itt kell megemlítenünk, hogy az éveken át megismert borító is jelentősen megváltozott – megtartva azért valamennyit az eredeti színéből.

Az utóbbi öt év lapszámainak áttekintése is jól mutatja, hogy a folyóirat témaválasztása igen sokrétű, s a leginkább aktuális oktatáspolitikai változásokra, szociológiai jelenségekre hívja fel a figyelmet. A folyóirat pozitívuma, hogy az oktatás széles palettájáról ad áttekintést, az alapfokú és a középfokú oktatás problémái mellett éppúgy szerepet kapnak a felsőoktatással, valamint a szakképzéssel foglalkozó írások, amelyek segítségével árnyaltabb képet kaphatunk az egyes európai országok/régiók oktatásáról, oktatáspolitikai változásairól.

Szemerszki Marianna

